

A diskurzusjelölők a parlamenti beszédekben

1. Bevezetés

Tanulmányomban a parlamenti beszédek diskurzusjelölőinek a diskurzus szervezésében betöltött funkcióját mutatom be. A diskurzusjelölők tulajdonságainak és a parlamenti beszédek műfaji jellegzetességeinek az ismertetése után azt vizsgálom meg, hogy milyen szerepük van ezen elemeknek a verbális konfliktus kialakításában és fenntartásában valamint az ellentét erősítésében és tompításában. Megmutatom továbbá, melyek a leggyakoribb diskurzusjelölők az országgyűlési beszédekben, s melyek azok, amelyeket nem vagy csak nagyon ritkán használnak a parlamentben.

A parlamenti beszédek diskurzusjelölőinek a feltérképezéséhez korpuszelemzést végeztem. Ennek során a Parlamenti Napló 1990 és 2004 közti anyagát⁵ vizsgáltam, valamint az Országgyűlési Napló⁶ 2006 óta elhangzott felszólalásait elemeztem. Kontroll-, illetve kiegészítő anyagként a Magyar Nemzeti Szövegtár⁷ hivatalos alkorpuszában is végeztem kereséseket, ez az anyag ugyanis szintén tartalmaz parlamenti vitákat a szabályok, törvények és rendeletek mellett.

2. A diskurzusjelölők

A diskurzusjelölők a nyelvi elemeknek egy olyan sajátos csoportját alkotják, amelyek a diskurzus szervezésében vesznek részt: diskurzus-szegmenseket kötnek össze, és pragmatikai viszonyokat jelölnek. Bruce Fraser (1999, 938) szerint a fő funkciójuk az általuk bevezetett S2 szegmens és az azt megelőző S1 szegmens közti viszony jelzése. Vagyis a diskurzusjelölők egy olyan két helyiértékű viszony jelölőjének tekinthetők, ahol az egyik argumentum (S2) az általuk bevezetett részben található, míg a másik (S1) a diskurzus korábbi részében, s a viszonyt a diskurzusjelölő (DJ) teszi explicitté (Fraser, 1999, 938). Például: *Későn indultunk* (=S1). *Mégis* (=DJ) *időben érkezünk* (=S2).

A diskurzusjelölő partikulák olyan nyelvi elemek, amelyek általában nincsenek hatással a megnyilatkozás igazságfeltételeire, nem befolyásolják annak a propozicionális tartalmát, azonban emocionális és expresszív funkciójuk van (Jucker 1993). Jelentésük procedurális és nem konceptuális (Fraser 1999, 944), valamint szintaktikailag és prozódiaileg elkülönülnek a mondat többi részétől.

A diskurzusjelölő elemek szófajtanilag különfélék lehetnek, ugyanis eltérő szófajú szavakból alakulnak ki. Főként határozószók, módosítószók, kötőszók, partikulák és indulatszók tartoznak a diskurzusjelölők közé, de ide sorolható néhány prepozíciós frázis és idiomatikus szókapcsolat is. Foolen (1996, 2) a diskurzusjelölőkkel kapcsolatban megjegyzi, hogy nem arról van szó, hogy egy adott elem mindig diskurzusjelölő egy nyelvben, hanem arról, hogy ez az elem diskurzusjelölőként funkcionálhat, azaz képes diskurzusjelölőként viselkedni bizonyos feltételek mellett. Vagyis a diskurzusjelölőség nem szófaji, nem is formális, hanem funkcionális kategória (részletesen l. Schirm, 2009b). A diskurzusjelölői és a nem

---

5 Arcanum DVD könyvtár V.

6 http://www.parlament.hu/internet/plsql/internet_naplo

7 <http://corpus.nytud.hu/mnsz/>

diskurzuszjelölői használat különbségét az alábbi, parlamenti felszólalásokból származó példákkal⁸ szemléltetem:

(a)

*A szállásköltséggel kapcsolatban ma is úgy szól a jogállási, **pontosabban** a jövedelmünkről szóló törvény, hogy akkor kapunk szállásköltség-térítést, ha az Országgyűlés Hivatala nem biztosít számunkra szállást, vagy ha az Országgyűlés Hivatala által biztosított szállást nem fogadjuk el.*

(Országgyűlési Napló, R. R., 2009.06.09.)

(b)

*Szeretném elmondani, és elsősorban azért szeretném elmondani ezt a példát, hogy a tévénézők, rádióhallgatók is **pontosabban** értsék, hogy mi az egyenlege egy magyar család számára ezeknek az adómódosításoknak.*

(Országgyűlési Napló, K. J., 2009.06.09.)

Az (a) példában a *pontosabban* diskurzuszjelölő, ugyanis nem a fogalmi, hanem a procedurális jelentésében szerepel. Használatával a felszólaló tartalmi önjavítást végez, azaz újrafogalmazza, értelmezi a jelölő előtt elhangzottakat. A (b) példában ugyanez az elem már nem diskurzuszjelölő, csupán határozói funkciójában szerepel. A *pontosabban* jelentése itt konceptuális, a *jobban* szóval egyenértékű.

A diskurzuszjelölők alapvetően az élőszó jellegzetességei, de különböző funkciókban megjelennek az írott nyelvben, újabban pedig az írott beszélnyelviség szövegtípusaiban, például a blogokban és a fórumhozzászólásokban is. Dér Csilla és Markó Alexandra 2007-es felmérése alapján a spontán beszéd leggyakoribb diskurzuszjelölői közé a *na*, az *egyébként*, a *jó*, az *úgymond*, a *mondjuk*, a *tehát*, a *ja*, az *akkor*, az *és*, a *nem*, az *igen*, a *de*, az *így*, a *hát* szavak tartoznak.

A diskurzuszjelölők diskurzusszegmenseket kötnek össze, így nagymértékben hozzájárulnak a szöveg koherenciájának a fenntartásához (vö. Lenk, 1998). Bell (1998) szerint a diskurzuszjelölők pragmatikai instrukcióknak tekinthetők, így számos nyelvhasználati stratégiát képesek kódolni. A következőkben azt mutatom meg, hogy a parlamenti beszédekben ezen elemeknek mi a szerepük.

3. A parlamenti beszédek műfaji jellegzetességei

A parlamenti beszéd sajátos szóbeli kommunikációs forma, amely intézményes keretek között, meghatározott helyszínen zajlik. Az országgyűlés üléseiről, a tanácskozás nyelvéről, a felszólalások típusairól, időtartamáról, a hozzászólók sorrendjéről és az ülés egyéb szabályairól a Magyar Köztársaság Országgyűlésének a *Házszabálya*⁹ rendelkezik. Az üléseknek meghatározott menete van, a forgatókönyv legfontosabb személye az elnök: ő ad engedélyt az ismételt felszólalásra, ő határozza meg a hozzászólók sorrendjét, valamint ő figyelmezteti a tárgytól eltérő felszólalót, továbbá neki van joga a szó megvonására is. Az erős szabályozottságot mutatja például az is, hogy a felszólalások időtartama és időkerete kötött, a heti munkarendben az interpellációknak és az azonnali kérdéseknek még az időpontjuk is állandó (Zimányi, 2008, 114), a szerepek és a fordulókiosztás, valamint a szóátadások rendje is előre meghatározott. S bár a felszólalások a típusokat tekintve nagyon

---

⁸ A példákban az idézett forrás megjelölésén túl a beszélőket a nevük kezdőbetűivel jelölöm, s megadom azt is, hogy a hozzászólás mikor hangzott el, így ellenőrizhetők az adatok, és a felszólalások tágabb kontextusa is visszakéreshető.

⁹ <http://www.parlament.hu/hazszabaly/hszfo.htm>

változatosak – például: azonnali kérdés, határozati javaslat, interpelláció, jelentés, kérdés, kérelem, politikai nyilatkozattervezet, politikai vita, törvényjavaslat –, abban megegyeznek, hogy többnyire a hivatalos stílus és az érvelő, valamint a vitatkozó jelleg dominál bennük. A *Házszabály* azt is előírja, hogy a felszólaló nem használhatja az Országgyűlés tekintélyét vagy valamelyik országgyűlési képviselőt sértő kifejezést, s a gyakorlatban a szabályt megszegőket csengő utasítja rendre. Vagyis a nyílt verbális agresszió tiltott a parlamenti beszédekben. Azonban burkolt formában mégis megjelenik. A továbbiakban arra a kérdésre keresem a választ, hogy vajon a diskurzuszjelölők használata és a verbális agresszió között van-e valamilyen kapcsolat.

Mivel a diskurzuszjelölők alapvetően az élőszó jellegzetességei, jelen kell lenniük az országgyűlési beszédekben is, valamint a kohéziós tulajdonságaik is megjósolják az előfordulásukat, az azonban már kérdéses, hogy ebben a hivatalos és intézményesített szövegtípusban melyek a leggyakrabban megjelenő diskurzuszjelölők és mire használatosak, valamint hogy hogyan és miért jelenít(het)ik meg a beszélő szubjektív attitűdjét. Az országgyűlési munkával kapcsolatban a semleges stílus csak egy nem teljesülő elvárás, a valóságban ugyanis a politikai beszédekben a beszédpartner folyamatos megsértésével (Zimányi, 2008, 115) és a nyilvánosság befolyásolásával (i.m. 116) kell számolnunk. Így a diskurzuszjelölők egy része is a verbális agresszió erősítésének, illetve mérséklésének a szolgálatában áll.

4. A diskurzuszjelölők az országgyűlési beszédekben

Az országgyűlési beszédek bár intézményes keretek közt zajlanak, s a *Házszabály* által erősen szabályozottak, mégis képesek a beszélőnek a mondanivalóhoz, a beszédhelyzethez vagy a beszédpartnerhez való viszonyát jelölni. Mivel a diskurzuszjelölők egyik funkciója az attitűdjelölés, így nem meglepő, hogy a parlamenti beszédekben is gyakoriak ezek az elemek. A beszédhelyzet intézményessége azonban korlátozza a megjelenő diskurzuszjelölők körét, így nem mindenfajta diskurzuszjelölő jelenik meg az országgyűlési felszólalásokban. Például az *ühüm*, a *ja*, az *izé*, a *na*, a *jaj* elemek egyáltalán nem, vagy csak nagyon ritkán voltak adathozhatóak, s az előfordulásuk sem a felszólalásokra volt jellemző, hanem az ellentétes pártok soraiból jövő bekiabálásokra. Ám az országgyűlési napló jegyzőkönyvei e beszédcselekvéseket is rögzítik, ahogy azt az alábbi példa is mutatja:

*Kétszáz hazafi ül itt körülöttem, mögöttem (Közbeszólások a Fidesz soraiból: **Jaj!**), akik kellően bátrak ahhoz, hogy tegyenek a nemzetért, és ne csak a népszerűségi mutatókat figyeljék.*

(Országgyűlési Napló, M. A., 2009.04.24.)

Más diskurzuszjelölők viszont igencsak gyakran jelennek meg a parlamenti beszédekben. A keresési eredmények szerint a leggyakoribbak közé sorolható például az *egyébként*, a *hát*, a *vajon*, az *ugye* és a *persze* elem. A Magyar Nemzeti Szövegtár hivatalos alkorpuszán elvégezve a keresést szintén hasonló gyakorisági sorrend rajzolódott ki. A parlamenti beszédek és a spontán beszélgetések diskurzuszjelölőit összehasonlítva pedig megállapítható, hogy a találatok számát tekintve mindkét fajta kommunikációs formában élen jár a *hát* elem, így a továbbiakban először ezt mutatom be.

4.1. A *hát* diskurzuszjelölő

A *hát* diskurzuszjelölőnek a szakirodalom (Kiefer, 1988; Németh T., 1998) négy fő használati körét említi: használható általános válaszelölőként; bevezethet kérdést; a magyarázkodás

eszköze is lehet; és önjavító szerepben is állhat. A *hát* a grammatikalizáció tipikus fázisain ment keresztül, mire a mai diskurzusjelölői használata kialakult. Először helyviszonyt, majd időviszonyt fejezett ki, aztán logikai viszonyt jelölt, végül a diskurzusjelölő funkciója fejlődött ki. Az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár (Szabó T., 1984) legkorábbi példái is azt mutatják, hogy a *hát* képes volt a diskurzusra vonatkozó információkat jelezni, vagyis kifejezett megengedést és beleegyezést, nyomósított szitkozódást, felszólítást, biztatást és kérést valamint kérdést bevezető szóként is állt. A *hát* diskurzusjelölői használata már az 1660-as sárospataki hitvitából is adatható (részletesen l. Schirm, 2008), s ez a hitvita a mai parlamenti beszédek elődjének is tekinthető. A *hát* napjainkban is sokféle jelentéssel rendelkezik (vö. Schirm, 2009a): nyomósíthat, kiemelhet, kifejezhet egyszerű csodálkozást vagy kételkedést, állhat töltelékelemként, illetve bevezető szóként, valamint felveheti a *vajon* jelentését is. Ezek a használati körök a mai országgyűlési felszólalásokból is adathatók. A *hát* elem a parlamenti beszédekben is kiterjedt jelentéshálózattal bír, ennek bizonyítékként következzen egy felszólalásrészlet:

*Két percre sem lesz szükségem, mert sajnos nem az ellenzék nem következetes, a kormány nem következetes. Miért nem kérte a magyar-román alapszerződéshez a parlament hozzájárulását? Egy szándék megvalósításához miért kéri? Egy szándék megvalósításához! **Hát** ez nem következetesség. Mi éppen azt mondjuk – most ebben a felszólalásban is, a három ellenzéki párt álláspontját –, hogy mi szükségesnek tartjuk a probléma megoldását, de ez nem a probléma megoldása. **Hát** hol van az alapító okirat tartalma? **Hát** azt kell megmondani! **Hát** ahhoz milyen szándékok? És tessék mondani, 28 százalék meg tudja akadályozni egy szándék megvalósítását?*
(Parlamenti Napló, I.T.)

A *hát* ebben a példában egyrészt kötőszói értelmében szerepel (*Hát ez nem következetesség*), konklúziószóként (vö. Ladányi, 1961) viselkedik, azaz a mondanivaló részösszefoglalását végzi el. Másrészt kommunikációs szervező funkciója van: összeköti a megnyilatkozásokat (*Hát azt kell megmondani!*). A két kérdésben (*Hát hol van az alapító okirat tartalma? Hát ahhoz milyen szándékok?*) pedig a szubjektív és az érzelmi többlettartalom miatt a partikula a kérdések retorikusságát erősíti. A kötőszói és a kommunikációs szervező funkció nem meglepő, azonban a szubjektív beszélői attitűd és a retoricitás megjelenése már váratlanabb lehet az intézményesített szituációban. Magyarazatot adhat a jelenségre, ha a korpusz elemzéséhez nyelvhasználati tényezőket is figyelembe veszünk. Ugyanis a diskurzusjelölők használata a parlamenti beszédekben kapcsolatba hozható a befolyásolással és az arcunkával.

A hétköznapi beszélgetésekben a résztvevők általában törekednek az arcfenyegetés minimalizálására és saját arcuk rendbehozására, s legtöbbször olyan stratégiát alkalmaznak, amellyel el tudják kerülni az arcfenyegető aktusokat, ideális esetben pedig arra is ügyelnek, hogy beszélgetőpartnerük arca se sérüljön az interakció során. Ezzel szemben a parlamenti beszédek tipikusan arcfenyegető aktusokat tartalmazó beszédtevékenységek. "A parlamenti kérdések és interpellációk, valamint a rájuk adott válaszok nem szorítkoznak a tényyszerűsége, nem maradnak meg a semleges hangvételnél, hanem sokszor az érzelmekre kívánnak hatni" (Zimányi, 2008, 116).

A kérdések, válaszok és viszontválaszok során a felszólalók a szembenálló fél megbántására, megsértésére, lejáratására törekednek, s igyekeznek az ellenfelet rossz színben feltüntetni (Zimányi, 2008, 117). Azonban ez a személyeskedés és lejáratás nem csak, vagy nem elsősorban a tényleges ellenfélnek szól, hanem valójában a nagyközönség manipulálását szolgálja, hiszen az interpellációkat és az azonnali kérdéseket a közszolgálati televízió is közvetíti (i.m. 116). Az előző példához visszatérve így már nem is olyan meglepő, hogy a *hát*

diskurzuszjelölő olyan szónoki kérdésekben jelenik meg, amelyekre nem is várnak igazi választ a kérdezők.

A *hát* a parlamenti beszédekben gyakran más diskurzuszjelölővel együtt jelenik meg, ahogy azt az alábbi példák is mutatja:

Most erre kiabálnak a képviselőtársaim, hogy na jó, jó, de hát ugye a hazugságok, és akkor még bólogatnak is hozzá.
(Országgyűlési Napló, K. G., 2007.03.05.)

Arra a kérdésre, hogy miért mennek el ennyien nyugdíjba, ön épp oly jól tudja, mint én: azért mennek el nyugdíjba, mert magasabb a nyugdíj, mint amennyi a fizetés. Hát persze, hogy elmennek nyugdíjba!
(Országgyűlési Napló, J. G. 2009.02.16.)

Ilyenkor a többszörösen használt diskurzuszjelölők felerősítik egymás hatását, az idézett felszólalásokban a *hát* után közvetlenül megjelenő *ugye* és *persze* a nyomatékosítást teszi még erőteljesebbé.

4.2. Az *ugye* diskurzuszjelölő

A parlamenti beszédek egy másik gyakori diskurzuszjelölője az *ugye* elem. Ahogy a szó eredete is mutatja (Benkő, 1976, 1027), az *ügy* módosítószóából és az *-e* kérdőszóából létrejött diskurzuszjelölő ma is magán viseli a mondattani tapadás során szerzett jelentését, s emiatt az állítás helyességének megerősítését, illetve nyomatékosítást képes kifejezni. A beszélők állításokban nyomósításra használják (pl. *Ugye bizony!*), míg kérdésekben akkor alkalmazzák, ha *igenlő* választ várnak (pl. *Megetted, ugye?*) a kérdésre. A parlamenti beszédekben azonban leginkább érzelmileg telített kérdésekben találkozunk ezzel a diskurzuszjelölővel, amikor a beszélők kárörömét vagy szemrehányását közvetíti az elem. Ilyenkor az *ugye* nem a megnyilatkozások végén, hanem azok elején jelenik meg. A sokféle jelentésárnyalata közül tehát a parlamenti beszédekben az *ugye* a beszélő attitűdjét jelöli, s az érzelmi színezettség túl sajátos érvelési stratégia is kötődik hozzá. Valódi választ nem is vár a kérdező az „*ugye-s*” mondatokra, ugyanis azok hatáskeltő eszközként, retorikai kérdésként funkcionálnak, ahogy azt az alábbi példa is mutatja:

Tisztelt Miniszter Úr! Ugye, ön szerint is cinikus és szakmaiatlan kezelése a válságnak az, ha a gyógyszerek támogatását tovább csökkentik? Ugye, ön szerint is az állampolgárok becsapása a választáskor ingyenesnek ígért szívgyógyszerek támogatásának további csökkentése? Ugye, az új minimumfeltételek - hasonlóan a hét végén bejelentett miniszterelnöki távozáshoz - ön szerint az ügyeskedés, a huncutság lehetőségét vetik fel, mert nem a szükséges szakemberek számát határozzák meg?
(Országgyűlési Napló, P. T., 2009.03.23.)

A példabeli kérdésekben az *ugye* egy olyan állítás bevezetéseként áll, amelyre a kérdező *igenlő* és megerősítő feleletet vár. Ennyiben hasonlítanak ezek a szókratészi kérdésekhez¹⁰, azonban mivel egy hosszabb felszólalás részeként hangzanak el, s a megkérdezettnek nincs lehetősége azonnal válaszolni, így kissé más kérdezési stratégiát kódolnak. Az *ugye* állandó

---

10 A szókratészi kérdések olyan igen-nem kérdések, „amit nem annak a kiderítésére fogalmazunk meg, hogy vajon a korrekt válasz igen vagy nem, hanem azért, hogy kiderítsük a hallgató álláspontját. Ahogy a hallgató válaszol az egyes kérdésekre, sorra kiküszöbölődnek azok a lehetséges érvek, melyeket felhasználhatna arra, hogy ne értsen egyet a végső állítással” (Labov – Fanshel, 1997, 422–423).

ismételgetésével még nyilvánvalóbbá válik a szónokiasság és a nagyközönség befolyásolási szándéka. Az idézett példában a diskurzusjelölő alkalmazásának a célja a hatáskeltésen és a befolyásoláson túl a felszólaló saját arculatának a védelme is. Használatával ugyanis a kérdező próbálja enyhíteni a miniszterelnök felé kommunikált ellentétes álláspontot, hiszen kevésbé arcfenyegető valamire rákérdezni, ráadásul az *ugye* diskurzusjelölővel, mint ugyanazt nyíltan állítani. Szintén ez a stratégia figyelhető meg a következő példánál is:

*Ugye, azt az abszurditást nem gondolja komolyan, amit most mondott, hogy egy nem ismert törvénymódosítási javaslat el nem fogadásáig ne történjen valahol valami. Képviselő úr, **ugye**, ilyen komolytalan dolgokat – gondolom – ön sem gondol komolyan?*
(Országgyűlési Napló, V. J., 2008.12.15.)

A szónokiasságon és a manipulatív használaton túl a szemrehányás kifejeződésével még gúnyossá és ironikussá is válnak ezek a kérdések.

4.3. A *persze* diskurzusjelölő

Az országgyűlési felszólalások gyakori diskurzusjelölője a *persze* elem is. Ez a szó napjainkban sokféle jelentésárnyalattal bír: kifejezheti a beszélő bizonytalanságát, tanácstalanságát és habozását (pl. *Emlékszem arra, amit mondtál. Hát persze. No persze. Persze, hogy persze.*), ám jelentheti ennek az ellenkezőjét is, azaz jelölhet nyomatékos igenlő feleletet is (pl. *Ott leszel? Hát persze!*).

A parlamenti beszédekben azonban ezek helyett az a használati mód a jellemző, amikor a beszélő azt jelöli, hogy az utána következő állítást vagy tagadást magától értetődőnek és nyilvánvalónak gondolja. Erre a következő felszólalásrészlet hozható példának:

*Ha ez mégis megtörténik, akkor még hosszabb várólistákkal, a biztosítási csomag megkurtításával, az ellátás színvonalának a csökkenésével, kórházcsődökkel kell számolni; és **persze** egészségügyi dolgozók tömegeinek az elbocsátásával, a 30 milliárd forint körülbelül 16-18 ezer dolgozó bérét jelenti.*
(Országgyűlési Napló, M. I., 2009.03.09.)

Az állítás magától értetődő volta mellett nyomósításra is képes a *persze*, akár más diskurzusjelölővel is összekapcsolódva. Ezt láthatjuk az alábbi példában:

*Ezek a témák, pontok azok, amelyek kapcsán az elmúlt hat évben mindig vitatkoztunk, mindig azt mondtuk, hogy először az MSZP-SZDSZ-kormánykoalíciónak például a 2003-as Btk.-módosítása helyes volt-e vagy nem volt helyes, **hát persze**, hogy nem volt helyes.*
(Országgyűlési Napló, P. A., 2009.02.24.)

Továbbá szintén gyakori használati módja a *persze*-nek, amikor magától értetődő ellentétet, burkolt ellenvetést, ellentmondást, illetve nem várt fordulatot vezet be. Például:

*Arra is rá kellett már hogy jöjjenek, hogy önöknek ott nem fog teremni babér. Néhány képviselői mandátumot **persze** meg lehet szerezni, ...*
(Országgyűlési Napló, K. L. 2009.06.09.)

Ezekben a látszólag szerteágazó használati körökben azonban az közös, hogy a diskurzusjelölő a beszélő arculatát védelmezi. Ugyanis a *persze* kimondásával a

megnyilatkozó egyrészt azt jelzi, hogy az elhangzó információk egy közös tudáskerethez tartoznak, ugyanakkor ez az elem az állítástól való elhatárolódást is képes jelölni.

5. Összegzés

A parlamenti beszédek diskurzusjelölőit vizsgálva megállapítható, hogy a *hát*, az *ugye* és a *persze* elemek használata kapcsolatba hozható a befolyásolással és az arcunkával. Az országgyűlési felszólalások és interpellációk ugyanis a verbálisan agresszív megnyilatkozások közé sorolhatók, hiszen az ellenfél sértegetésére és a nagyközönség befolyásolására építenek. Az arcromboláshoz és az arcóváshoz a nyelvi elemek közül a felszólalók a diskurzusjelölőket is segítségül hívják, ugyanis ezek az elemek a beszélő attitűdjének a jelzésével képesek az arculat fenyegetettségét növelni vagy csökkenteni. A *hát* és az *ugye* manipulatív hatását mutatta az is, hogy főként retorikai kérdésekben fordultak elő, a *persze* pedig hosszú érvelő monológokban volt a leggyakoribb.

Felhasznált irodalom:

1. Benkő L. (főszerk.): A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.
2. Bell, D. M.: Cancellative discourse markers: a core / periphery approach. In: *Pragmatics* 8:4, 1998. 515–541.
3. Dér Cs. I. – Markó A.: A magyar diskurzusjelölők szupraszegmentális jelöletlensége. In: Gecső T. – Sárdi Cs. (szerk.): *Nyelvelmélet – nyelvhasználat*. Kodolányi János Főiskola – Tinta Könyvkiadó, Székesfehérvár – Budapest, 2007. 61–67.
4. Foolen, A.: Pragmatic particles. In: J. Verschueren et al. (eds.): *Handbook of Pragmatics*. Benjamins, Amsterdam / Philadelphia. 1996. 1–24.
5. Fraser, B.: What are discourse markers? *Journal of Pragmatics* 31, 1999. 931–952.
6. Jucker, A. H.: The discourse marker *well*: A relevance-theoretical account. *Journal of Pragmatics* 19, 1993. 435–452.
7. Kiefer F.: Modal particles as discourse markers in questions. *Acta Linguistica Hungarica* 38, 1988. 107–125.
8. Labov, W. – D. Fanshel: Beszélgetési szabályok, In: Pléh Cs. – Síklaki I. – Terestyéni T. (szerk.): *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Osiris, Budapest, 1997. 395–435.
9. Ladányi P.: Még egyszer a beszéd-töltelékekről. *Magyar Nyelvőr* 85, 1961. 299–302.
10. Lenk, U.: Discourse markers and global coherence in conversation. *Journal of Pragmatics* 30, 1998. 245–257.
11. Németh T. E.: A *hát*, *így*, *tehát*, *mert* kötőszók pragmatikai funkciójának vizsgálata. *Magyar Nyelv* 94, 1998. 324–331.
12. Schirm A.: A sárospataki hitvita diskurzusjelölőiről. In: Büky L. – Forgács T. – Sinkovics B. (szerk.): *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei V*. Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged, 2008. 185–192.
13. Schirm A.: A diskurzusjelölővé válás folyamatáról. In: Nádor O. (szerk.): *MANYE XVIII., A MANYE-kongresszusok előadásai Vol. 5/2*. MANYE – Balassi Intézet, Budapest, 2009a. 895–901.
14. Schirm A.: Partikula és/vagy diskurzusjelölő?, In: Keszler B. – Tátrai Sz. (szerk.): *Diskurzus a grammatikában – grammatika a diskurzusban*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2009b. 304–311.
15. Szabó T. A.: *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*, Akadémiai Kiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Budapest – Kolozsvár, 1975–2005.

16. Zimányi Á.: A politikai-közéleti nyelv érzelmi színezete, In: Zimányi Á. (szerk.): *Az agresszió kutatásról interdiszciplináris keretben*. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis, Sectio Linguistica Hungarica, EKF Líceum Kiadó, Eger, 2008. 114–122.